

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАСТАВИ: МІЖНАРОДНИЙ АСПЕКТ

УДК : 343

О. І. СИТАЙЛО

*аспірант, Академія адвокатури України
(Науковий керівник кандидат
юридичних наук М. Є. Громова)*

Постановка проблеми. Застава в тій чи іншій формі відома багатьом системам кримінального судочинства зарубіжних країн. Незважаючи на постійне вдосконалення форм кримінальної юстиції в різних державах, дані заходи забезпечення зберігають свою значимість.

Підтримуючи точку зору О. В. Мороз, вважаємо, що з позицій порівняльного аналізу законодавства щодо забезпечення прав людини, необхідно відзначити, що для кращого розуміння і систематизації знань про обов'язки, які обмежують право людини на свободу пересування, потрібно розділити країни на три групи: 1) країни англо-американської правової системи; 2) країни романо-германської правової системи; 3) країни США, країни Балтії і Грузія [2].

Поділяючи дану точку зору, здійснимо аналіз та наведемо приклади кримінально-процесуального законодавства іноземних країн, приймаючи до уваги виокремлені групи.

Стан дослідження. Загальній характеристиці окремих аспектів кримінально-процесуального примусу та запобіжних заходів присвячені роботи Г. І. Ветровой, І. М. Гуткіна, П. М. Давидова, Л. І. Данилиной, З. Д. Єнікеева, З. З. Зинатуліна, Г. П. Івлієва, В. М. Корнукова, Ф. М. Кудіна, Ю. В. Манаєва, В. С. Посніка, В. Т. Очередіна, М. А. Чельцова, А. А. Чувілева, С. А. Шейфера, П. С. Єлькіна, П. П. Якімова та ін. Однак такому заходу як застава в юридичній літературі приділялося недостатньо уваги. Деякі питання, пов'язані із

В даній науковій статті здійснено юридичний аналіз застосування застави в міжнародній практиці. Наведено особливості застосування застави в Англії, Сполученій Штатах Америки, Федеративній Республіці Німеччина, Республіці Латвія, Республіці Таджикистан, що дало можливість здійснити порівняльний аналіз застосування в кримінальному провадженні даного правообмежувального заходу.

Ключові слова: застава, кримінальне провадження, кримінально-процесуальне законодавство, правообмежувальний захід, обвинувачений, підозрюваний.

PECULIARITIES OF LOAN APPLICATION:
INTERNATIONAL ASPECT

Sytalo O. I.

Received: 16 Dec 2016.

застосуванням даного заходу, висвітлювали в своїх роботах такі автори, як Б. Б. Булатов, А. Д. Буряков, З. Ф. Коврига, Ю. Д. Лівшиц, А. А. Лієде, В. А. Михайлов, І. А. Петрухин.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ст. 243 Кримінально-процесуального кодексу *Республіки Латвія* є такі запобіжні заходи: 1) повідомлення адреси отримання відправлень; 2) заборона наближатися до певної особи або місця; 3) заборона на певні заняття; 4) заборона на виїзд з держави; 5) заборона на перебування в певному місці проживання; 6) особисте поручительство; 7) грошова застава; 8) передача під нагляд поліції; 9) домашній арешт; 10) взяття під варту.

Як бачимо, законодавець чітко визначив, що предметом реалізації застави є гроші.

Грошовою заставою є встановлена постановою слідчого судді грошова сума, передана на депозит (зберігання) відповідною особою кредитній установі для забезпечення явки підозрюваного або обвинуваченого за викликом головуючого і виконання інших встановлених законом процесуальних обов'язків. Розмір грошової застави встановлюється слідчим суддею з урахуванням характеру злочинного діяння і заподіяної ним шкоди, майнового стану особи, а також передбачених законом виду та міри покарання.

Грошову заставу може внести особа, до якої цей запобіжний захід застосовано, а також будь-яка інша фізична або юридична особа. Якщо грошова застава вноситься іншою особою, то слідчий суддя інформує його про суть даної справи, причину застосування цього запобіжного заходу, і роз'яснює наслідки, що настають у разі її недотримання.

Про внесення грошової застави особа, яка її внесла надає слідчому судді відповідний підтверджуючий документ, який долучається до кримінальної справи. Якщо підозрюваний або обвинувачений не виконує процесуальні обов'язки або вчиняє нове

умисне злочинне діяння, грошова застава за постановою головуючого зараховується до державного бюджету. У разі скасування або зміни запобіжного заходу грошова застава повертається особі, яка її внесла [1, ст. 257].

Статтею 275 [1] передбачені випадки заміни взяття під варту грошовою заставою. Так, якщо слідчий суддя встановлює, що є обставини, які свідчать про можливість застосування грошової застави, і якщо про це клопоче особа, яка здійснює захист, суддя може встановити термін ув'язнення під варту на один місяць з одночасним визначенням того, що взяття під варту може бути скасовано, якщо особа за цей період внесе встановлену суддею грошову заставу.

Якщо протягом одного місяця грошова застава вноситься і слідчому судді надається документ, який підтверджує даний факт, суддя приймає рішення про зміну запобіжного заходу. На підставі цього рішення особа негайно звільняється з-під варту. Якщо грошова застава не вноситься, питання про продовження терміну тримання під вартою вирішується в порядку, встановленому ст. 274 [1].

Статтями 146–147 Кримінально-процесуального кодексу *Республіки Таджикистан* визначено право слідчого і прокурора накладати запобіжний захід без отримання санкції судді. Вони включають: підписку про невиїзд, особиста порука, порука організації, заставу і взяття під варту до початку судового процесу [5].

Разом з тим, в окремих випадках допускається, на перший погляд, не рівний підхід до різних груп осіб. Наприклад, такий запобіжний захід як застава застосовується лише до тих, хто в змозі внести гроші або інші цінності на депозитний рахунок органу слідства або суду для забезпечення своєї явки. При цьому розмір застави визначається з урахуванням положення особи, до якого застосовується застава, і обставини вчинення злочину, але не може бути менше п'ятидесятикратного розміру мінімальної заробітної плати [5, ст. 153]. Так, застава

як запобіжний захід може застосовуватися лише до тієї категорії осіб, які є заможними і можуть внести майно, і в цьому сенсі двоє обвинувачених, кожен з яких може внести заставу, за інших рівних умов (обвинувачення в однакових злочинах, подібна поведінка і характеристика особистості) мають право наполягати на застосуванні до них рівних стандартів при вирішенні питання про обрання запобіжного заходу, в тому числі застави.

Статтею 147 [5] визначено, що запобіжними заходами є: 1) підписка про невиїзд; 2) особиста порука; 3) порука організації; 4) застава; 5) взяття під варту.

Більш детально звернемо увагу на такий запобіжний захід як застава.

Застава - це запобіжний захід, який застосовується шляхом тимчасового внесення грошей або інших цінностей на депозитний рахунок відповідного органу слідства або суду для забезпечення явки підозрюваного, обвинуваченого або підсудного за викликом посадової особи, що веде провадження у кримінальній справі. При застосуванні застави враховуються особистість особи, щодо якої вона застосовується, тяжкість і характер вчиненого злочину.

Застава як запобіжний захід може бути обрана дізнавачем, слідчим за згодою прокурора. Застава може вноситися самим підозрюваним, обвинуваченим чи підсудним або іншими особами, а також недержавними юридичними особами. Про обрання застави складається протокол і його копія вручається заставодавцю.

Розмір застави визначається з урахуванням положення особи, до якої застосовується застава, і обставини вчинення злочину, але застава не може бути меншою від п'ятидесятикратного розміру мінімальної заробітної плати.

Заставодавець має право знати сутність діяння особи, до якої застосовується застава. Суддя або суд при винесенні вироку або постанови чи ухвали про припинення

кримінальної справи вирішує і питання про повернення застави заставодавцю. У разі закриття кримінальної справи в ході попереднього слідства застава повертається заставодавцю за постановою слідчого або органу дізнання.

У разі винесення обвинувального вироку щодо особи, до якої застосовано заставу, одна двадцята частина застави перераховується в дохід держави, решта – повертається заставодавцю. До особи, до якої застосована застава, при порушенні нею умов цього заходу застосовується запобіжний захід у вигляді взяття під варту. При порушення умов застави за ухвалою суду заставу в повному розмірі може бути перераховано в дохід держави [5, 215–217].

Для *Великобританії* характерна складна судова система. В Англії виділяються вищі і нижчі суди. Вищі суди представлені Верховним судом, що складається з Вищого суду, Суду корони і кримінального відділення Апеляційного суду. У деяких справах вищою інстанцією виступає Апеляційний комітет палати лордів. В Сполучених Штатах Америки одночасно взаємодіють судові системи штатів з федеральними судами. Судова система загалом складаються з трьох рівнів: судів першої ланки, апеляційних судів і Верховного суду [6, 116–117]. Вищі суди є апеляційною інстанцією для нижчих, а також розглядають по першій інстанції справи особливого значення.

Нижчі суди, або суди першої ланки, умовно можна назвати магістратськими судами, які обслуговуються мировими судьями, котрі як правило, не є юристами і не отримують винагороди. Вони можуть працювати не повний робочий час, займаючись приватною практикою в проміжках між виконанням обов'язків судді [7, 26–28.]. Магістратський суд вирішує по суті справи невеликої суспільної небезпеки (місдеміятори – кримінальні проступки). Він не має права призначити покарання вище встановленої межі (6 місяців). По тяжким злочинам (фелоніям) магістрати здійснюють попереднє

провадження: санкціонують обшуки і арешти, проводять первісну явку арештованого до суду, встановлюють заставу, призначають захисника для незаможних, проводять попереднє слухання справи.

Суд роз'яснює належні обвинуваченому чи підозрюваному права, в тому числі право зберігати мовчання, і попередження, що все сказане ним в суді або в поліції може бути використано проти нього, право на допомогу захисника. По кожному заарештованому суддя зобов'язаний розглянути питання про застосування застави. Застава є основним запобіжним заходом, оскільки обвинувачуваному (як суб'єкту процесу, стороні) необхідно збирати виправдувальні докази для свого захисту [8].

У *Федеративній республіці Німеччина* інститут застави носить назву відстрочки виконання наказу про арешт, у Франції – попереднього звільнення з ув'язнення. У названих країнах застава має виключно субсидіарне (як альтернатива арешту) значення. В ході проведеного нами вивчення кримінальних справ виявлено, що в практиці німецького кримінального судочинства застава застосовується при вирішенні питання про звільнення обвинуваченого з-під варті в 76,6% від загальної кількості випадків. Таким чином, не заперечуючи можливості застосування застави як первісного заходу процесуального впливу, необхідно відзначити, що основне значення даного заходу потрібно бачити в їх субсидіарних функціях.

Відповідно до § 116а Кримінально-процесуального кодексу Федеративної Республіки Німеччина застава здійснюється шляхом внесення готівкових грошових коштів, цінних паперів, встановлення застави на особисте майно або майно поручителів, що відповідають вимогам. Суддя встановлює розмір і вид застави на свій розсуд.

Особа, яка внесла заставу за обвинуваченого, може домогтися повернення застави, якщо вона в термін, встановлений судом, забезпечить явку обвинуваченого

або повідомить про факти, які обґрунтовують підозру чи намір обвинуваченого сховатися від кримінального переслідування, настільки своєчасно, що обвинувачений може бути затриманий (§ 123) [4, 206].

Неповернена застава відповідно до Кримінально-процесуального кодексу Федеративної Республіки Німеччина конфіскується в державну казну, якщо обвинувачений ухиляється від розслідування або від явки в установи виконання покарання для відбуття покарання у вигляді позбавлення волі або заходів виправлення, інших заходів, пов'язаних з позбавленням волі.

До моменту винесення рішення обвинуваченому, а також особі, яка внесла заставу за обвинуваченого, ставиться вимога зробити заяву. Вони можуть оскаржити рішення тільки в формі термінової скарги. До винесення рішення за скаргою їм і прокуратурі повинна бути надана можливість усно обґрунтувати свої клопотання, а також визначитися з проведеними слідчими діями [9, 207].

Необхідно відзначити, що в практиці кримінального судочинства *Сполучених Штатів Америки* широко поширений такий вид запобіжного заходу як застава. Можливість внесення застави та його сума обговорюються на стадії попереднього слухання справи. Закінчується попереднє провадження призначенням судового розгляду. Судовий розгляд кримінальних справ в США побудовано за англійським зразком у формі змагання звинувачення і захисту під керівництвом судді. Структурно судовий розгляд складається з наступних елементів: вступної частини, формування колегії присяжних засідателів, судового слідства, дебатів сторін, винесення вердикту колегією присяжних і винесення вироку. У вступній частині судового розгляду представляють суддю, що головує в процесі. Після чого оголошується офіційне найменування кримінальної справи, що підлягає розгляду (зазначаються найменування обвинувача, підсудного, а також формулювання обвинувачення).

До загальних правил попереднього провадження відносять право обвинуваченого в більшості випадків залишатися на волі під заставу або поруку, мати захисника і заборона піддавати обвинуваченого допиту всупереч його волі [10].

Варто акцентувати увагу, що в даному випадку, законодавець трактує заставу як вид права особи.

У кримінальному процесі США виділяють наступні види застави: звільнення під особисте зобов'язання (підписка самого обвинуваченого); підписка третіх осіб, які згодні гарантувати присутність обвинуваченого на всіх майбутніх судових процесах; заставу в прямому сенсі слова (вимога залишити гроші або майно, які конфіскуються, якщо обвинувачений не з'явився в суд). Сума застави залежить від серйозності злочину (фелонія, місдемінор) і від «кримінального минулого» особи. Закон не ставить конкретну суму в залежність від кількості рецидиву. Враховується також факт знаходження в «списках» поліції інших фактів, які впливають на репутацію особи.

Варто відзначити, що в практиці США були спроби створити спеціальні таблиці залежності видів злочинів і суми застави, але ця практика не отримала свого подальшого поширення в силу своєї негнучкості. У деяких штатах підзахисні повинні заплатити всю суму застави, в інших – платять близько 10% від суми і укладають «заставне зобов'язання», за яким певна особа обіцяє заплатити решту суми (90%) в разі нез'явлення підзахисного.

Здійснюючи аналіз застосування застави в міжнародному кримінально-процесуальному законодавстві, на нашу думку, варто провести паралель з можливістю застосування застави відповідно до кримінально-процесуального законодавства України.

Відповідно до ст. 182 Кримінального процесуального кодексу України сутність застави полягає у внесенні коштів у грошовій одиниці України на спеціальний

рахунок, визначений в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, з метою забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків, під умовою звернення внесених коштів у доход держави в разі невиконання цих обов'язків. Можливість застосування застави щодо особи, стосовно якої застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, може бути визначена в ухвалі слідчого судді, суду.

Застава може бути внесена як самим підозрюваним, обвинуваченим, так і іншою фізичною або юридичною особою (заставаодавцем). Заставаодавцем не може бути юридична особа державної або комунальної власності або така, що фінансується з місцевого, державного бюджету, бюджету Автономної Республіки Крим, або у статутному капіталі якої є частка державної, комунальної власності, або яка належить суб'єкту господарювання, що є у державній або комунальній власності.

При застосуванні запобіжного заходу у вигляді застави підозрюваному, обвинуваченому роз'яснюються його обов'язки і наслідки їх невиконання, а заставаодавцю – у вчиненні якого кримінального правопорушення підозрюється чи обвинувачується особа, передбачене законом покарання за його вчинення, обов'язки із забезпечення належної поведінки підозрюваного, обвинуваченого та його явки за викликом, а також наслідки невиконання цих обов'язків.

У разі внесення застави згідно з ухвалою слідчого судді, суду щодо особи, стосовно якої раніше було обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, передбачені цією частиною роз'яснення здійснюються уповноваженою службовою особою місця ув'язнення.

Розмір застави визначається слідчим суддею, судом з урахуванням обставин кримінального правопорушення, майнового та сімейного стану підозрюваного, обвинуваченого, інших даних про його особу та ризиків, тобто наявності ризиків, які дають

достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний, обвинувачений, засуджений може здійснити наступні дії, а саме:

- 1) переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду;
- 2) знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення;
- 3) незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні;
- 4) перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином;
- 5) вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується.

Слідчий, прокурор не мають права ініціювати застосування запобіжного заходу без наявності для цього підстав. Розмір застави повинен достатньою мірою гарантувати виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків та не може бути завідомо непомірним для нього.

Розмір застави визначається у таких межах:

- 1) щодо особи, підозрюваної чи обвинуваченої у вчиненні злочину невеликої або середньої тяжкості, – від одного до двадцяти розмірів мінімальної заробітної плати;
- 2) щодо особи, підозрюваної чи обвинуваченої у вчиненні тяжкого злочину, – від двадцяти до вісімдесяти розмірів мінімальної заробітної плати;
- 3) щодо особи, підозрюваної чи обвинуваченої у вчиненні особливо тяжкого злочину, – від вісімдесяти до трьохсот розмірів мінімальної заробітної плати.

У виключних випадках, якщо слідчий суддя, суд встановить, що застава у зазначених межах не здатна забезпечити виконання особою, що підозрюється, обвинувачується у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину, покладених на неї обов'язків, застава може бути призначена у розмірі, який перевищує вісімдесят чи триста розмірів мінімальної заробітної плати відповідно.

Підозрюваний, обвинувачений, який не тримається під вартою, не пізніше п'яти днів з дня обрання запобіжного заходу у вигляді застави зобов'язаний внести кошти на відповідний рахунок або забезпечити їх внесення заставодавцем та надати документ, що це підтверджує, слідчому, прокурору, суду. З моменту обрання запобіжного заходу у вигляді застави щодо особи, яка не тримається під вартою, в тому числі до фактичного внесення коштів на відповідний рахунок, а також з моменту звільнення підозрюваного, обвинуваченого з-під варти внаслідок внесення застави, визначеної слідчим суддею, судом в ухвалі про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, підозрюваний, обвинувачений, заставодавець зобов'язані виконувати покладені на них обов'язки, пов'язані із застосуванням запобіжного заходу у вигляді застави.

У разі невиконання обов'язків заставодавцем, а також, якщо підозрюваний, обвинувачений, будучи належним чином повідомлений, не з'явився за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду без поважних причин чи не повідомив про причини своєї неявки, або якщо порушив інші покладені на нього при застосуванні запобіжного заходу обов'язки, застава звертається в дохід держави та зараховується до спеціального фонду Державного бюджету України й використовується у порядку, встановленому законом для використання коштів судового збору.

Питання про звернення застави в дохід держави вирішується слідчим суддею, судом за клопотанням прокурора або за власною ініціативою суду в судовому засіданні

за участю підозрюваного, обвинуваченого, заставодавця в порядку, передбаченому для розгляду клопотань про обрання запобіжного заходу.

У разі звернення застави в дохід держави слідчий суддя, суд вирішує питання про застосування до підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді застави у більшому розмірі або іншого запобіжного заходу. Так, наприклад, до підозрюваного, обвинуваченого у вчиненні злочину, за який передбачено основне покарання у виді штрафу понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, може бути застосовано запобіжний захід лише у вигляді застави або тримання під вартою у випадках та в порядку, передбачених КПК.

Застава, що не була звернена в дохід держави, повертається підозрюваному, обвинуваченому, заставодавцю після припинення дії цього запобіжного заходу. При цьому застава, внесена підозрюваним, обвинуваченим, може бути повністю або частково звернена судом на виконання вироку в частині майнових стягнень. Застава, внесена заставодавцем, може бути звернена судом на

виконання вироку в частині майнових стягнень тільки за його згодою [3].

Висновок. Таким чином, узагальнюючи викладене можна стверджувати, що в зарубіжних країнах можливість або необхідність застосування застави (майнової поруки) ставитися в залежність від характеру вчиненого злочину, обставин, що характеризують особу, яка притягається до відповідальності, оцінюється можливість її ухилення від органів кримінального судочинства тощо. У США і Великобританії право бути звільненим під заставу має значення конституційного права на недоторканність особи. Крім того, даним країнам відомі по суті лише два запобіжних заходи: взяття під варту і застава (або майнова порука).

Кримінально-процесуальне законодавство США, Великобританії, ФРН не містить норм, що обмежують мінімум і максимум розміру суми застави або поруки, що забезпечує, з одного боку, врахування всіх обставин справи при застосуванні даних заходів, а з іншого - можливість їх застосування до осіб різного матеріального достатку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. *Уголовно-процессуальный закон* Республики Латвия : Закон, принятый Сеймом Республики Латвия 21 апреля 2005 года и обнародованный Президентом государства 11 мая 2005 года (С изменениями, внесенными по состоянию на 28 сентября 2005 года). URL : http://www.pravo.lv/likumi/29_upz.html
2. *Мороз О. В.* Сравнительный анализ ограничения права человека на свободу передвижения в уголовном и уголовно-процессуальном праве Украины и зарубежных стран. URL : <http://jurnal.org/articles/2014/uri5.html> <http://jurnal.org/articles/2014/uri5.html>
3. *Кримінально-процесуальний кодекс* України // Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.
4. *Меры, связанные и не связанные с лишением свободы.* Альтернативы тюремного заключения: Пособие по оценке систем уголовного правосудия ООН. Нью-Йорк, 2010. 47 с. URL : https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/10-52547_3_Custodial_3_ebook.pdf
5. *Комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Туркменистана* (постатейный). URL : <http://www.osce.org/ashgabat/106987?download=true>
6. *Уильям К. Брайсон.* Американская судебная система // Верховенство права. Москва, 1992. С. 116–117.

7. *Criminal procedure* and the constitution, leading supreme court cases and introductory text / By Jerold H. Israel, Yale Kamisar, Wayne R. LaFave. West publishing co. st. paul, minn., 1989. P. 26–28.
8. Калиновский К. Б. Основные черты уголовного процесса зарубежных государств // Уголовный процесс : сборник учебных пособий. Особенная часть. Вып. 3. Москва : ИМЦ ГУК МВД России, 2003. С. 346–387.
9. Головненков П., Спица Н. Уголовно-процессуальный кодекс Федеративной Республики Германия - Strafprozessordnung (StPO). Научно-практический комментарий и перевод текста закона Universitätsverlag Potsdam. 2012. 404 с.
10. Кобликова А. С. Уголовный процесс: учебник для вузов. Москва : НОРМА-ИНФРА, 1999. 384 с.

Стаття надійшла до редакції: 16.12.2016.

Рекомендовано кафедрою кримінального процесу та криміналістики

PECULIARITIES OF LOAN APPLICATION: INTERNATIONAL ASPECT

Sytailo O. I.

Abstract: In this scientific article the legal analysis bail internationally. The peculiarities of bail in English, the United States, Federal Republic of Germany, the Republic of Latvia, the Republic of Tadjikistan, which made it possible to make a comparative analysis of the use in criminal proceedings of this event.

Keywords: security, criminal procedure, criminal procedure, legislation event, the accused, a suspect.

ОСОБЕННОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ ЗАЛОГА: МЕЖДУНАРОДНЫЙ АСПЕКТ

Сытайло А. И.

Аннотация: В данной научной статье осуществлен юридический анализ применения залога в международной практике. Приведены особенности применения залога в Англии, США, Федеративной Республике Германия, Республике Латвия, Республике Таджикистан, что позволило осуществить сравнительный анализ применения в уголовном производстве данного правоограничивающего мероприятия.

Ключевые слова: залог, уголовное производство, уголовно-процессуальное законодательство, правоограничивающая мера, обвиняемый, подозреваемый.